Fehér M. István (1950. ápr. 24 – 2021. jún. 17.)

Fehér M. István Budapesten született, apai ágon egy Trianon után Erdélyből áttelepült családból („egy ideig lakás híján ők is pályaudvaron, vonatszerelvényben laktak”), anyai ágon budapesti polgári családból („afféle »osztályidegenként« [...] nem lehetett egyszerű [anyám] élete”), a könyvek iránti szeretetét elmondása szerint író-színpadi szerző nevelőapjától örökölte. Többször felidézett anekdotája szerint egy bukásnak köszönhető, hogy az eredetileg angol és olasz szakos bölcsész egyetemista végül a filozófusi pályát választotta: „A Bölcsészkaron uralkodó liberális légkörnek megfelelően jegyeim többsége jeles volt [...].

Ehhez képest filozófiából mint általánosan kötelező tárgyból minden további nélkül megbuktam – a pótvizsgán azután kettessel átmentem." Oktatói tevékenységét 1977-ben kezdte meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Filozófiatörténeti Tanszékén, amelyhez élete végig hű maradt (1990 és 1997 között tanszékvezető, 1992-től egyetemi tanár). Egyetemi diákjai tanúsíthatják, hogy jóllehet vizsgáztatóként maga kevésbé volt hajlamos efféle karrierindító lökéseket adni, lebilincselő tanítási és előadói módszere mélyén érződött, hogy a filozófiával kapcsolatban „első meghatározó és maradandó élménye[...] az értetlenség volt", s később ugyanennek tudta be, hogy a hermeneutikánál, az értelmezés ősi és a huszadik századi kontinentális filozófiát forradalmasító tudományánál horgonyzott le.

Utóbbi önértelmezés azonban már a gondolkodói *telosz* felől tekint intellektuális útjára. Első tudományos fokozatát, a kor szokásainak megfelelően még egyetemi doktori (*univ. dr.*) fokozatként szerezte 1979-ben. A *summa cum laude* minősítéssel megvédett disszertáció az *A pozitivizmus-vita nyomában* címet viselte, s ugyanebben a tárgyban jelent meg terjedelmes tanulmánya a *Magyar Filozófiai Szemle* 24/5 (1980) számában. Ezt megelőzően is már több, mint tíz írása látott napvilágot, teljes hivatalos publikációs listája napjainkig 737 elemet számlál. Ugyanebből az évből datálódik első könyve, amely Jean-Paul Sartre filozófiájáról jelent meg a Nyíri Kristóf által szerkesztett *A polgári filozófia a XX. században* sorozatban, amely különleges könyvsorozat apró kötetei a kortárs nyugati filozófiával való ismerkedés és gondolati konfrontáció ritka lehetőségét jelentették a késő szocializmus magyar filozófiai életében. Az évtized közepén szerezte kandidátusi fokozatát, amelynek tárgya már Martin Heidegger volt, az a német filozófus, aki Fehért – Hans-Georg Gadamer mellett – egész későbbi gondolkodói életútján végigkísérte. Először ugyanebben a sorozatban (1984), majd bővített kiadásban (1992) kiadott Heidegger-könyve azóta is a könyvtárak, antikváriumok, magángyűjtemények keresett és féltve őrzött kincse. Az 1989-ben benyújtott, 1990. június 20-án megvédett, *Heidegger-tanulmányok* c. akadémiai (MTA) doktori értekezésében pedig már a nemzetközi színtéren is jártas Heidegger-kutató áll előttünk, amelynek bizonysága nemcsak a külső opponens személye – a 2015-ben elhunyt Walter Biemel, akinek az életútja Romániától a leuveni és kölni Husserl-archívumokot át a nemzetközi Heidegger-kutatás élvonaláig vezetett –, hanem az a tény is, hogy a dolgozat fejezeteit részben külföldi fórumokon megmérettetett szaktanulmányok alkották. Nemzetközi szakmai jelenlétének korai csúcspontját alkotta, hogy 1987-88 során hosszabb időt töltött el a Németországban a bochumi egyetem Hegel-archívumában Otto Pöggeler vezetésével, amely intézmény a kontinentális filozófia történeti kutatásának és alkotó művelésének egyik centruma volt ezekben az évtizedekben. Ezeket a

széleskörű kapcsolatait kamatoztatta az 1989. november 2-a és 4-e között, a Goethe Intézet, a németországi Thyssen Alapítvány és a Soros Alapítvány támogatásával *Utak és tévutak* címmel megrendezett nemzetközi Heidegger-konferencia alkalmából, amelynek előadásaiból kiadott kötet (Budapest: Atlantisz, 1991) kiemelkedő kordokumentum a korabeli magyar és német filozófiai élet közti, legmagasabb színvonalú kapcsolatkeresésnek.

Fehért legelőször az évezredfordulón javasolták a Magyar Tudományos Akadémia tagjának, akkor Almási Miklós, Maróth Miklós és Szabó Árpád ajánlásával. 2007-ben választották meg az Akadémia levelező tagjának (ajánlók Almási Miklós, Kulcs-Szabó Ernő, Nyíri Kristóf), 2013-ban pedig rendes tagjának (ugyanebben az évben Széchenyi-díjban részesült). Székfoglaló előadását 2014. június 5-én tartotta meg *A filozófia tudományossága és a kör kerekdedsége Martin Heidegger filozófiafelfogása az 1920-as években* címmel. Műveiből két alkalommal készült válogatott, illetve összkiadás: először 2001-ben egy *Hermeneutikai tanulmányok I.* kötet (Budapest: L'Harmattan), majd pedig ennek fonalát vette fel a teljesség igényével a 2020-2021 során napvilágot látott *Filozófia, történet, értelmezés* négy, tekintélyt parancsoló kötete (Budapest: L'Harmattan). Az ennek apropóján szervezett műhelykonferencia-sorozat első alkalmára 2021. november elején került volna sor.

Alig néhány mai magyar filozófus mondhatja el, hogy két *Festschrift* is köszöntötte hatvanadik születése alkalmából: az *Idealizmus és hermeneutika* Olay Csaba szerkesztésében (Budapest: L'Harmattan, 2010) és az *A másik igazsága* Lengyel Zsuzsanna Mariann és Jani Anna szerkesztésében (Budapest: L'Harmattan, 2012).

A rendszerváltás környékén Fehér több közéleti publicisztikával is jelentkezett, amelyek alapállását jól kifejezi az 1989-ből származó figyelmeztetése: „[A filozófiának] jó volna a politikától kicsit távolabb kerülnie: megszabadulnia attól, hogy funkciójának lényege a fennálló védelmének vagy elutasításának rossz alternatívájában merüljön ki, a többi meg csak valami dekoráció legyen. Ahol a politikai rendszer ideológiai védelmét filozófiai teljesítményként ünneplik, ott-előbb utóbb a rendszerrel való politikai szembenállás is filozófiai teljesítménynek számít. Ezzel a filozófiai túlpolitizáltsága azonban nem szűnik meg, közösségteremtő, kulturális-tudományos funkciójának ellátására továbbra sincsenek szemernyivel sem jobb esélyei."

A filozófián belül azonban Fehér megmaradt a megérteni akaró értetlenség radikális provokátorának, aki még *Festschrift*ekben ünnepelt mesterként is képes volt folyóirat-vita hullámait verő kontroverziát kirobbantani kijelentésével, miszerint „[m]inden filozófia maga határozza meg az igaznak tartás mércéit". A fiatal generációhoz tartozó vitarésztvevők még az egyetem, sőt talán a gimnázium padjait sem koptatták, amikor Fehér egy 1988-ban elhangzott,

de a hektikus történelmi helyzet miatt csak 1991-ben napvilágot látott előadásában tört lándzsát „a filozófiatörténetnek a filozófia (ill. a filozófiai elmélet) számára való relevanciája[...]" mellett, ami értelmében „a múltbeli filozófiák valamilyen igazságigénnyel fordulnak felénk, és mi akkor nyílunk meg előttük, akkor visszük végbe a szó pregnáns értelmében vett megértést, ha az igazságigény szempontjából olvassuk őket". Innen tekintve nem véletlen, hogy Fehért szakmai pályája során végig kísérték a fogalmi-filozófiai és biográfiai-történeti téttel egyszerre rendelkező értelmezési kihívások, mindenekelőtt a Martin Heidegger politikai szerepvállalásának értelmezéséből fakadó kihívás, ami mindig új, s egyre aggasztóbb alakot nyert a forráshelyzet bővülésével az évtizedek során. Fehér erről már 1985-ben (!) német nyelvű tanulmányt jelentetett meg, s utolsó nemzetközi publikációi egyikét is e téma újraértékelésének szentelte a *Heidegger Jahrbuch* 12. kötetében (Freiburg: Alber, 2020), amely tanulmány rövidítetlen változatát két részletben szánta közlésre éppen egy erdélyi folyóiratban. Az első rész a napokban látott napvilágot, a második már csak posztumusz jelenhet meg. A magyar filozófiának nemcsak azt a számos szerzőt és témát hagyta örökül, melyek meghonosításában úttörő szerepet vállalt, hanem receptív gondolkodói útja maga is egy olyan egyszerre történeti és filozófiai téttel rendelkező életműként áll előttünk, aminek felfejtése, igazságigényének kibontása immár a jövőbeli feladataink egyikévé vált.

A külön jelzés nélküli idézetek Fehér M. István életrajzi szövegeiből, interjúiból származnak. A fényképet a szerző készítette (Fehér M. István a „Ki a jelentős magyar filozófus? Relevanciakritériumok és kánonalkotás a 19-20. századi magyar filozófia történetírásában" c. konferencián az ELKH BTK Filozófiai Intézetében, 2019. nov. 29-én).

Varga Péter András